

Václav Fürst Jindřich Štyrský - rodopisná studie

Dle záznamů v matrice narozených, svazek 31, ročník 1899, str. 264/88 se narodil dne 11. 8. 1899 v Dolní Čermné čp. 57 učitel na místní obecné škole Jindřichu Štyrskému a jeho manželce Marii rozené Markové (ovdovělé Křivohlávkové) syn Jindřich. Otec i matka pocházeli z rodů, které zde ve východočeském kraji žily po staletí a jejich potomci zde žijí dosud.

Otec Jindřich Štyrský, učitel na obecné škole v Dolní Čermné, Dolní Dobrouči a Petrovicích se narodil 21. 5. 1860 v České Třebové, jako syn Václava Štyrského (*21. 4. 1819 Skuteč) a jeho manželky Reginy (*6. 9. 1834 Česká Třebová). Václav Štyrský je při sňatku s Reginou Duspivovou dne 29. 9. 1857 uváděn jako mistr krejčovský v České Třebové číslo 4, později jako hostinský na čp. 15 a konečně roku 1888 jako topič při dráze. Tento Václav Štyrský - malířův děd je synem Josefa Štyrského, truhláře ze Skutče čp. 351, narozeného 7. 2. 1779.

Jméno rodu je psáno v různých obměnách - Shtirski, Stirski, Štírskí, Styrsky a Štýrský bez ustálené formy. Rod můžeme sledovat v mnoha větvích ve Skutči a okolí již na počátku 18. století. Při bližším genealogickém sledování osoby malířova děda Václava Štyrského (syn Josefa a Anny roz. Holubářové ze Skutče), vyčteme z matričních záznamů, že se tento oženil jako dvaadvacetiletý krejčí dne 31. 5. 1841 ve Skutči čp. 493 s dvacetiletou svobodnou Annou, dcerou Františka Schlemra, tkalce ze Skutče. Z jejich manželství se narodily čtyři děti, z nichž Anna zemřela 11. 2. 1847 ve Skutči. Dále umřely i tři další děti, dvě v jednom dnu (2. 9. 1850) a třetí 18. 11. 1850. Jako příčina smrti je uvedena cholera. Její výskyt v té době ve Skutči nám dokládá matrika úmrtí. Václavu Štyrskému umřela i mladá žena Anna, byla to rodinná tragédie. Po smrti své rodiny Václav Štyrský jako vdovec přesídlil do České Třebové. V roce 1857 je tu uváděn jako mistr krejčovský a hostinský na čísle 15. Dne 29. 9. 1857 je zaznamenán v České Třebové na čísle 262 jeho druhý sňatek (bylo mu 38) s třiaadvacetiletou svobodnou Reginou, dcerou hrnčíře Františka Duspivy z čísla 260. Z tohoto manželství se narodily děti: Anna Veronika Aloisie (*15. 7. 1858), Jindřich Alexandr Mikuláš (*21. 5. 1860), Regina Aloisie (*20. 7. 1862), Zdenka Aloisie (*11. 5. 1865), Alexandr Mikuláš (+27. 2. 1870) a Ladislav Čeněk (*24. 4. 1873).

Druhorozený z uváděných dětí je Jindřich - pozdější učitel v Dolní Čermné a budoucí otec akad. malíře Jindřicha Štyrského. Vystudoval učitelský ústav v Hradci Králové a své první učitelské místo nastoupil v Dolní Čermné na čtyřtřídní obecné škole. Tam se seznámil s Marií, rozenou Markovou, narozenou 24. 5. 1858 v Dolní Čermné na Markovském statku čp. 57, vdovou po zemřelém Josefu Křivohlávkovi, rolníku v Bystřeci čp. 53. Učitel Jindřich Štyrský zemřel 19. 3. 1924 v Čermné. V matrice je uvedeno, že malířův otec „zemřel na slabost srdce při chronickém zánětu ledvin z chronického alkoholismu“. Ze zachovaného úmrtního oznámení je patrné, že zemřel po krátké těžké nemoci ve věku 64 let. Jak vypověděli pamětníci z přibuzenstva, obřadu v pardubickém krematoriu se zúčastnilo až trapně málo občanů. Vysvětlením může být nelibost z nevhodného způsobu života posledních let a snad také to, že v katolické obci byla kremace nezvyklým způsobem pohřbu.

Jeho jediným dědicem byl syn Jindřich. Zanechané jmění se skládalo z usedlosti čp. 57 v Dolní Čermné se 14 ha pozemků. Přibližná cena nemovitosti byla odhadnuta na 30 tisíc Kč. Po sečtení všech aktiv a pasiv čistá částka pozůstalosti byla 28 234 Kč. Dědic Jindřich Štyrský, v té době již posluchač Akademie umění, požádal o projednání pozůstalosti u soudu a dle odevzdací listiny z 22. 12. 1924 mu bylo vloženo na zděděný majetek vlastnické právo. Dne 11. 8. 1925 prodal statek čp. 57 Josefu Bártovi. Podle sdělení Hedviky Bártové zaplatil tento Josef Jindřichu Štyrskému za usedlost hotově 140 000 Kč. Štyrský ji prodával s podmínkou, že bude placeno hotově a hned. Ve statku si pak nechal k užívání jednu místnost, kde měl uloženy své věci a kam několikrát pozval své přátele. Pamětníci vzpomínají na slavný litkup tohoto statku. Prodávající i kupující ho oslavili tak vesele, že druhý den odpočívali v plné shodě a nechťeli být buzeni.

V době, kdy se narodil **Jindřich Štyrský**, bylo jeho otcí více než 39 roků a matce 41 let. Narození syna bylo velmi šťastnou událostí v jejich soužití. V té době bydleli rodiče na statku číslo 57 v Dolní Čermné spolu s Mařenkou Křivohlávkovou, dcerou matky z prvního manželství. Při narození bratra jí bylo 16 roků a měla ho velmi ráda. Po hmotné stránce vedlo se Štyrským velmi dobře. Od statku pronajali většinu pozemků sousedům. Sami si nechali jen velký les, kus pole za stodolou a velkou zahradu. Chovali jednu krávu, nějaké to prasátko na zabíjačku a dost drůbeže. Práce v tomto malém hospodářství byla starostí i zábavou paní Štyrské, která od malička v zemědělství vyrůstala a pracovala. Pomáhala jí služka Mařenka Hejkrliková, tehdy asi dvacetiletá, která patřila k přibuzenstvu z Petrovic. Učitel Štyrský si zachovával důstojnost a respekt domácího pána a venkovského učitele. Všechny práce doma, opravy a podobné, zadával jiným. Sám, pokud neučil, chodil svátečně oblečen a o veřejné věci se moc nestaral. V usedlosti, která byla stavebně úplně v pořádku, měli 4 velké obytné místnosti s příslušenstvím, takže měli zajištěný pohodlný život i po této stránce.

Přes všechny tyto výhodné podmínky k životu nebylo manželství Štyrských příliš šťastné. Sňatek uzavřeli více z rozumu než z citového vztahu již v pokročilém věku. Jejich povahy byly zcela rozdílné, což bylo příčinou častých sporů. Jak jim přibývala léta, projevovalo se i podivínství. Štyrský byl na svou dobu pokrokový učitel, ale vypočítavý v majetkových věcech. Jeho žena byla šetrná venkovská hospodyně, ale horlivá, až fanatická katolička.

Svatební fotografie malířových rodičů, 1898

jediná památka, která se zachovala ze školních let a potvrzuje jeho sklony k malování. Kamarádi se rozešli, když Jindra začal studovat na učitelském ústavu v Hradci Králové.

O Jindřichově krátké učitelské kariéře se dochoval záznam v kronice obecné školy v Dolní Čermné, kde se uvádí, že Jindřich Štyrský, narozený 11. 8. 1899 v Čermné, učitel na tamní škole, navštěvoval měšťanskou školu v místě, čtvrtou třídu v Hořovicích a Učitelský ústav absolvoval v Hradci Králové. Zde se podrobil roku 1917 maturitní zkoušce. Od 15. 10. 1917 do 8. 11. 1918 byl v činné službě vojenské. V Dolní Čermné učil ve školním roce 1918/1919 a 1919/1920. Ke dni 16. 10. 1920 byl výnosem okresní školní rady zproštěn služby a odešel studovat na Akademii umění do Prahy. Tam nastoupil ve školním roce 1920/1921, nenašel však to, co hledal. Hledal svou vlastní cestu, jinou než po jaké ho vedla škola. Poprvé vystavoval své práce jako žák Akademie v roce 1921.

Na svého mladého učitele také vzpomíná více jeho bývalých žáků. Líčí ho jako velmi hodného a oblíbeného učitele, který sám mladý, těm ještě mladším rozuměl. Nezlobil se, nekřičel. Také oni obdivovali jeho hezké malby ve škole i v přírodě, kam je často vodil. Jindřichův otec byl z Dolní Čermné přemístěn na školu v Dolní Dobrouči, kam se přestěhovala i celá rodina. Hospodářství v Dolní Čermné vedla služka Marie Hejkrlíková. Pobyt v Dolní Dobrouči zanechal Jindřichovi vzpomínky, jež mu zůstaly po celý život. Štyrských se tam seznámili s rodinou pokrokového lékaře a lidumila **MUDr. Uzla**, jehož manželka byla nadaná malířka. Ta ukázala Jindřichovi, jak se tvoří malířské dílo, což mělo značný vliv na to, že se chtěl stát malířem.

O mládí Jindřicha Štyrského vypravuje ve své knize *Věčnost - Chvilé setkání - Vzpomínky* **Karel Michl**, jeho přítel za studií v Hradci Králové. Líčí počátek školního roku 1914, kdy se po vypuknutí války sešli adepti učitelství u bytné paní Boučkové. Tam Jindřicha přivedl jeho otec. Nový student se hned a bez okolků přiznával, že kantorem být nechce, že je tu jen z donucení a že chtěl být malířem. Michl ho popisuje jako pobledlého modrookého kluka, světlých splývajících vlasů, rozdělených pěšinkou na dvě strany. Na venkovana byl ale oblečen elegantně. Brzy si získal přízeň všech. Volný čas trávil nad výkresy. K jinému učení měl zjevný odpor. Jeho největší slabinou a neoblíbeným předmětem byla matematika, ve které se tak tak držel nad vodou. Před propadnutím ho zachránilo jen to, že učitelé ve válce přece jen zamhouřili nad studenty oči. Pomohlo také to, že otec, venkovský učitel a napůl sedlák, tu a tam něco přivezl do kuchyně profesora matematiky. Kromě lásky k malování měl Jindřich rád studentský svět. Pro jeho zjev, chování a oblékání mu děvčata říkala „rokoko“. O osudech studentů nakonec rozhodla válka. Museli na vojnu, sotva osmnáctiletí. To postihlo také Jindru. Složil válečnou maturitu a po vojně nastoupil na svoje první (a poslední) učitelské místo v rodné dolní Čermné.

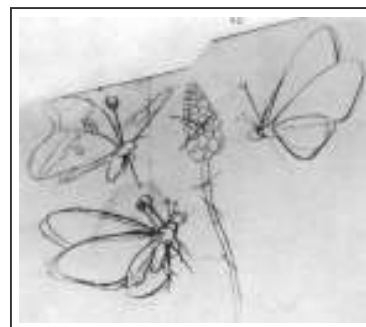
Z učitelských dob vzešlo také jeho přátelství s **Petrem Jilemnickým** z nedalekého Kyšperku (dnes Letohrad). Tento absolvent hospodářské školy neměl o zaměstnání na velkostatku zájem. Rozhodl se být učitelem. Jeho první štace byla v sousedních Verměřovicích. Na tuto dobu vzpomíná Jan Jansa. Ve Verměřovicích napsal Jilemnický svou literární práci *Devadesát devět koní bílých*, která čerpá z prostředí Verměřovic a Tiché Orlice. Toto dílko ilustroval Štyrský a jak uvádí Jansa, také ho ve 250 číslovaných výtiscích vydal. Jeden z nich dostal i on. Spolu také vyko -

Ještě před sňatkem konala daleké a nákladné církevní poutě, až do Maria Zell ve Štýrsku a do jiných míst. V dolnočermenském kostele nechala vybudovat nový oltář s pěknou velkou sochou Panny Marie Lurdské, která kostel zdobí dosud. Stála prý tehdy 1000 zlatých, což v té době představovalo značné jmění. Tyto okolnosti zavedly u místních občanů příčinu k pověstem a domněnkám, že patrně spáchala nějaký velký hřích a chce ho odčinit.

Na dětská léta Jindřiška Štyrských, jak mu říkali kamarádi, dnes vzpomínají někteří jeho vrstevníci, bývalí kamarádi a spolužáci a také jeho žáci z doby krátkého Jindřichova učitelování v Dolní Čermné. Rádi vypravují ony nenávratné zážitky a příhody, na které se nejvíce vzpomíná ve zralém věku. Povídá o nich také Jindřichův kamarád a spolužák **František Bárta** a k trojici patřil ještě **Cyril Pecháček**. Jindřišek měl doma vše. Jedináčkovi plnili všechna možná přání, měli ho rádi jak rodiče, tak nevlastní sestra Mařenka i pomocnice Marie. Ta byla Jindřichovi chůvou a starala se o něho i v době jeho dospělosti, zejména po smrti matky Štyrské. Hoši chodili rádi ke Štyrským, kde jim paní vždy nabídnla nějaký ten krajíc s pomazánkou. Hraček měl Jindra dost a takových, jaké děti na vesnici nemávaly. Když chlupci začali chodit do školy, Jindřich vynikal v kreslení, ale byl vždy slabý počtář. František Bárta o tom říká, že se v tom spolu doplňovali a jeden druhému pomáhali. Za jednu takovou kamarádskou službu, za pomoc při vypracování početního úkolu, dal mu Jindřich vlastnoručně malovaný obrázek, představující myslivečka se švarnou dívčinou v rámečku z blatouchových květů. Bárta obrázek dosud chová jako památku na kamaráda Jindřiška. Je to také

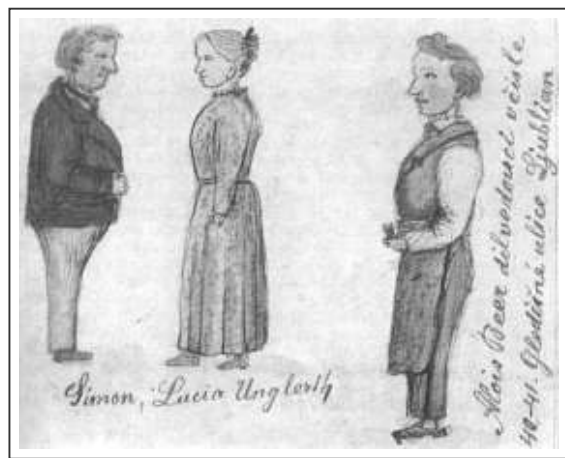
nali cestu na Slovensko. V době pedagogické činnosti Štyrského na dolnočermenské škole vznikl dnes už nezvěstný obraz *Hřbitov*. Odborníkům by jistě mohl říci, jaké předpoklady k malířství měl Štyrský ještě před odchodem na akademii. Na přátelství Štyrského s Jilemnickým vzpomíná také manželka Františka Bárty. Tehdy ještě svobodná **Amálka Uhrová** hrála s verměřovickými ochotníky starou Strouhalku v Maryše bratří Mrštíků. Vysloužila si za to velké uznání a pochvalu od Štyrského i Jilemnického, kteří divadlo nacvičili.

Po smrti dlouho a těžce nemocné matky (+1. 1. 1920 - rakovina střev) a po penzionování otce, který se vrátil na svůj statek, byl už Jindřich pevně rozhodnut zanechat učitelské dráhy a věnovat se zcela malířství. Otec byl toho odpůrcem, ba dokonce nepřítelem a syn se s otcem rozešel. Což uspíšily časté hádky a výstupy, na kterých měl jistě svůj podíl i alkohol, který se i synovi pozvolna stával životním průvodcem. Mladý Jindřich se však stále rád vracel do svého rodiště a rodného kraje, kde se cítil nejlépe a kde také rád maloval.

J. Štyrský, *Záznam snu o motýlech*, 1932, kresba tužkou 19x21

S dědictvím po otci nakládal Štyrský velkoryse. Například v Národní kavárně v Praze spolu s **Toyen** oslavovali v kruhu přátel mikulášský podvečer. Byl tu mimo jiné přítomen i **Vítězslav Nezval**, kterého bohatě obdarovali nadílkou a následujícího rána obdržel jejich dopis se sdělením, že odjíždějí do Paříže. Štyrského velmi zaujal Nezvalův *Podivuhodný kouzelník*, zvláště verše o konvalince, která mu připomínala smrt jeho nevlastní sestry **Marie Křivohlávkové** (7. 10. 1883 - 31.5. 1905). Byla teprve jednadvacetiletá a jako příčina smrti je uvedena srdeční vada. Obraz Mariiny smrti z dětských vzpomínek a Nezvalovy verše splynuly v mysli Štyrského natolik, že tento prožitek několikrát zobrazil výtvarným způsobem. Nezval pak dovolil Štyrskému doprovodit Podivuhodného kouzelníka ilustracemi vyjadřujícími vzpomínky na smrt malířovy milované sestřičky. Podle Nezvalova líčení byl Štyrský dvojitý člověk. Ve střízlivém stavu měl v sobě něco pokorného a něžného, sotva se však napil, v jeho pomněnkových očích počalo hřmít, lítat blesky a Štyrský se dostával do úplného vyčerpání a do nebezpečí, že si ublíží na zdraví. Toho časem opravdu Štyrskému ubývalo.

Ve vztahu k našemu kraji musíme se ještě zmínit o tom, že Štyrský jednou přinesl na schůzku umělců životní kroniku **Aloise Beera**, soustružníka z Dobrušky, kronikáře, malíře a cestovatele. Ten jako tovaryš vandroval z Dobrušky do Vídně, Terstu a Benátek. Napsal své zážitky a doplnil je svými kresbami. V Národní kavárně v Praze byla tato práce přijata s nadšením a obdivem. Zásluhou Štyrského, jež ji uvedl ve známost, bylo Beerovo dílko později i s kresbami vydáno (v roce 1936 péčí Muzejní komise v Dobrušce nákladem 350 ks jako soukromý tisk, dále vyšel výbor z Beerových záznamů a kreseb v časopise *Život* 1937/38 a naposledy ještě v pražském Odeonu 1970 pod názvem *Lituji, že nejsem básník...* (pozn. red.).

Vlevo kresba Aloise Beera z jeho *Pamětí*

Vlivem špatného způsobu života se stával zdravotní stav Štyrského stále vážnější. Jeho onemocnění vyžadovalo energické léčby, která vyžadovala naprostou změnu životosprávy. Nemocný se jí sice podvolil, ale zdraví se mu již nevrátilo. Dne 21. 3. 1942, na první jarní den, zemřel ve věku 43 let. Byl to nadaný a schopný člověk, který mohl na své umělecké dráze ještě mnoho vykonat. Na závěr jeden citát z dopisu, který Štyrský poslal dne 18. 1. 1921 příteli Karlu Michlovi: „malovat kompromisně a líbivě nemohu, ani kdyby se mi tisíce sypaly.“ A těmto svým slovům zůstal věrný po celý svůj život.

Použitá prameny a literatura

SOA Zámorsk, *Sbírka matrik, farní úřad Bystřec, Čermná, Česká Třebová a Skuteč*

OA Ústí nad Orlicí, *fond Obecná a měšťanská škola Dol. Čermná, Okresní soud Lanškroun, pozůstalostní spisy MěNV Lanškroun, Civilní matriky*

Státní notářství Ústí n. O., *Pozemkové knihy Bystřec a Čermná*

Vzpomínky Anny Laškové z Poličky (sebral V. Fürst)

Vzpomínky občanů v D. Čermné J. Bárty, H. Bártové, F. Bárty, E. Bártové, J. Jansy (sebral J. Šilar)

Ing. Marek Petr: *Z minulosti rodu Markova. Zpravodaj GHSP Ústí nad Orlicí č. 2*

Spolupracovali Jan Křivohlávek a Jan Šilar